

Олена Воротинцева

## РЕКРУТСЬКИЙ НАБІР 1799 РОКУ НА СЛОБОЖАНЩИНІ (за матеріалами ревізьких казок Слобідсько-Української губернії)

### CONSCRIPTION OF RECRUITS IN SLOBOZHANSCHYNA OF 1799 (based on materials of revizki kazky of the Sloboda-Ukrainian gubernia)

DOI: 10.58407/litopis.250303

© В. Воротинцева, 2025. CC BY 4.0

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8427-3027>

Стаття присвячена вивченню особливостей проведення рекрутського набору 1799 р. на Слобожанщині. В основу покладено первинні матеріали перепису рекрутів, що є винятковим явищем в історії проведення фіксації податного населення зазначеного регіону. **Метою статті** є комплексне дослідження особливостей процесу рекрутського набору на теренах Слобідської України за матеріалами ревізьких казок рекрутів 1799 р. **Методологія дослідження** представлена загальнонауковими методами (зокрема, статистичний, аналіз і синтез) та конкретно-науковими, а саме історико-генетичним, біографічним, критичним і формулярно-клаузульним методами. **Наукова новизна:** вперше на основі архівних матеріалів розглянуто особливості документального комплексу та змісту формулярів перепису (ревізій) рекрутів, які є винятковим матеріалом з історії бюрократичної системи регіону на зламі XVIII–XIX ст. **Висновки.** Аналіз ревізьких казок 72-го рекрутського набору 1799 р. в межах Слобідсько-Української губернії показав, що ці матеріали є унікальним джерелом для історико-демографічних та просопографічних досліджень, єдиним у своєму роді серед інших ревізій фонду Харківської казенної палати. У досліджуваному архівному комплексі простежується весь процес рекрутського набору – від видання імператорського маніфесту та урядових наказів до детального опису зовнішності кожного новобранця. Вивчення супутньої діловодної документації (рекрутських залікових квитанцій, рапортів та відомостей), яка виявилась долученою до складу ревізьких казок 1799 р., дозволяє зробити висновки щодо виконання окремими посадовцями своїх обов'язків, можливого зловживання посадами, наявності фальсифікацій, порушень закону в процесі набору рекрутів і функціонування державного апарату в цілому на теренах Слобідської України наприкінці XVIII ст.

**Ключові слова:** ревізькі «казки», рекрутський набір, Слобідська Україна, Слобідсько-Українська губернія, рекрути, діловодні матеріали, перепис населення, XVIII ст.

The article is devoted to the study of the features of conscription in 1799 in Slobozhanshchyna based on primary materials of the census of recruits, which is an exceptional phenomenon in the history of recording the taxable population of the specified region. **The purpose of the publication** is a comprehensive study of features of the recruitment process on the territory of Sloboda Ukraine based on materials of the revizki kazky of recruits in 1799. **The methodology of the study** is represented by general scientific methods (in particular, statistical, analysis and synthesis) and specific scientific methods, namely historical-genetic, biographical, critical and formulaic-clausal methods. **Scientific novelty:** for the first time, based on archival materials, features of the documentary complex and the content of the census (revision) formulars of recruits, which are exceptional material from the history of the bureaucratic system of the region at the turn of the 18<sup>th</sup>–19<sup>th</sup> c. had been investigated. **Conclusions.** The analysis of the revizki kazky of the 72<sup>nd</sup> conscription of 1799 within the Sloboda-Ukrainian gubernia showed that these materials are a unique source for historical-demographic and prosopographic research, the only one of its kind among other revisions of the Kharkiv treasury chamber fund. The archival complex under study traces the entire recruitment process – from the issuance of the imperial manifesto and government orders to a detailed description of the appearance of each recruit. A study of the accompanying clerical documentation (recruitment receipts, reports, data), contained in the revizki kazky of 1799, allows us to make conclusions regarding the performance of individual officials of their duties, possible abuse of official position, the presence of falsifications, violations of the law during the conscription of recruits, and the functioning of the state apparatus as a whole in the territory of Sloboda Ukraine at the end of the 18<sup>th</sup> c.

**Key words:** revizki «kazky», conscription, Sloboda Ukraine, Sloboda-Ukrainian gubernia, recruits, clerical documentation, population census, 18<sup>th</sup> c.

**Постановка проблеми.** Для всебічного дослідження історії Слобідської України XVIII ст. велике значення має залучення джерелознавчого комплексу описово-статистичних матеріалів, оскільки цей період характеризувався процесами інкорпорації українських земель до складу Російської імперії, ліквідації залишків автономії державних інституцій та системи судочинства, трансформації соціальної структури населення. Запровадження єдиних стандартів управління і законодавства, правил фіксації різних станів населення (ревизького обліку) вплинуло на становлення системи статистичного та фіскального контролю на українських землях.

Наприкінці 1690-х рр. розпочалася низка реформ Петра I, однією з яких було введення рекрутської повинності для створення регулярної армії. Фінансове утримання такої армії ускладнювалося через недостатню кількість коштів від податків, що стягувалися з кожного «двору» після проведення подвірних переписів. Вирішення проблеми полягало в оподаткуванні всіх осіб чоловічої статі – «душ», які належали до податних станів, замість «дворів». У результаті 26 листопада 1718 р. Петро I підписав указ «Про введення ревізії...»<sup>1</sup>, після чого «ревизька душа» стала одиницею обліку населення, а підсумкові дані перепису були названі ревизькими «казками».

**Аналіз джерел та останні дослідження.** Запропоноване дослідження базується на матеріалах ревизьких казок рекрутів 72-го набору, який проводився на території Слобідсько-Української губернії в 1799 р. Первинні матеріали перепису зберігаються у фонді Харківської Казенної палати Державного архіву Харківської області. Окрему увагу приділено законодавчим актам 1766, 1783 та 1799 рр., які регулювали проведення переписів населення<sup>2</sup>.

Серед авторів останніх публікацій, присвячених дослідженню ревизьких казок, слід виділити роботи І. Петрової<sup>3</sup>, А. Гедьо<sup>4</sup>, С. Кушнарєва<sup>5</sup>, Ю. Легуна та О. Петренка<sup>6</sup>. Тему рекрутства на території України порушують М. Міц<sup>7</sup>, С. Сидорук<sup>8</sup>, Н. Мацко<sup>9</sup> та ін. Незважаючи на значний доробок з означеної проблематики, питання щодо особливостей проведення переписів окремих категорій населення Слобідської України не мали відображення в спеціальних дослідженнях. Окремого студювання заслуговують матеріали переписів рекрутів, оскільки вони можуть вважатися унікальним явищем в історії проведення фіксації податного населення зазначеного регіону.

**Метою статті** є комплексне дослідження особливостей процесу набору рекрутів на теренах Слобідської України за матеріалами ревизьких казок рекрутів 72-го набору 1799 р. Особливу увагу приділено особливостям документального комплексу та змісту формулярів перепису (ревізій), які є унікальним матеріалом з історії бюрократичної системи регіону на зламі XVIII–XIX ст.

**Виклад основного матеріалу.** 23 липня 1799 р. імператор Павло I надав Сенату указ «Про набір рекрутів з трьохсот п'ятдесяти душ по одній людині», який спирався на його ж указ від 1 вересня 1797 р.<sup>10</sup> та передбачав комплектування військ лише за «звичайним спадом», тобто в результаті виходу людей у відставку або через смерть. За попередніми указами рекрутський набір проводився за принципом «три рекрути з п'ятисот душ населення». В новому ж зазначалось, що кількість із 350-ти душ по одному рекруту «достат-

<sup>1</sup> О введении ревизии, о распределении содержания войска по числу душ, об определении воинских и избрании земских комиссаров для заведования всех сборов с крестьян для содержания войска, и о счет земских комиссаров в собираемых ими деньгами и припасах. Менной указ (№ 3245 от 26 ноября 1718 г.). *Полное собрание законов Российской империи*. Санкт-Петербург, 1830. Собр. I. Т. V. С. 597.

<sup>2</sup> Полное собрание законов Российской империи (далі – ПСЗ). Санкт-Петербург, 1830. Собр. I. Т. XVII. С. 997–1015; Т. XXI. С. 906; Т. XXV. С. 734–735.

<sup>3</sup> Петрова І. Генеалогія селянських родин ст. Тернівка Черкаського повіту Київської губернії за матеріалами ревизійних переписів кінця XVIII – сер. XIX ст. *Історичні і політологічні дослідження*. 2020. № 1 (66). С. 16–31.

<sup>4</sup> Гедьо А. Греки Північного Надазов'я в матеріалах демографічної статистики XVIII–XIX ст.: інформативні можливості, проблеми збереженості та доступу. *Zaporizhzhia Historical Review*. 2023. № 59 (7). С. 27–36.

<sup>5</sup> Кушнарєв С. «Люди польської нації» на Харківщині по матеріалах генеральних ревизій кінця XVIII в. *Полки на Харківщині: огляд джерел*. Харків: ХНУ ім. В. Каразіна, 2016. С. 77–87.

<sup>6</sup> Легун Ю., Петренко О. Ревизійні переписи населення 1795 р.: Брацлавська губернія. Вінниця: Консоль, 2003. 284 с.

<sup>7</sup> Міц М. Рекрутська та земські повинності малоросійського козацтва в першій пол. XIX ст. (За «Сводом законов Российской империи»). *Чорноморська минувшина. Записки відділу історії козацтва на Півдні України*. Одеса, 2010. Вип. 5. С. 39–52.

<sup>8</sup> Сидорук С. Рекрутська повинність та військова служба як засіб етнічної асиміляції населення Правобережної України у дореформений період. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка*. 2018. Вип. 11. С. 202–211.

<sup>9</sup> Мацко Н. Імперські військові формування на Правобережній Україні та пов'язані з ними повинності (кінець XVIII – перша половина XIX ст.). *Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка*. 2010. № 19. С. 195–204.

<sup>10</sup> О наборе рекрут с 500 по три человека. Именной указ (№ 18.125 от 1 сентября 1797 г.). ПСЗ. Санкт-Петербург, 1830. Собр. I. Т. XXIV. С. 722.

ньо наповнить усю недостачу, яка могла статися протягом цього року як через відставку та смерть, так і через перетворення полків і війну в Італії такою ж необхідною, як і успіхи, що супроводжують нашу зброю»<sup>11</sup>. Набір рекрутів мав завершитися у двомісячний термін, починаючи від 1 листопада, тобто до кінця 1799 р. До того ж імператором було наказано діяти згідно з указом Катерини II від 3 травня 1783 р., який передбачав збір із купецького стану по 500 рублів за кожного рекрута<sup>12</sup>.

Згідно з вищезазначеними указами, 30 вересня 1799 р. Державною військовою колегією було відправлено інструкції до всіх губернаторів, у т. ч. і до слобідського українського губернатора, дійсного статського радника Петра Федоровича Сабурова. Інструкції містили розпис, скільки і з яких губерній необхідно було набрати рекрутів, а також у які полки чи батальйони вони відправлялися. Всі новобранці мали бути «обмундировані зеленими мундирами звичайного крою із зеленими ж комірцями та обшлагами і мідними гудзиками»<sup>13</sup>.

Рекрутів у Слобідсько-Українській губернії набирали для відводу до м. Смоленськ, у зв'язку з чим було призначено приймальну команду із гарнізонних полків смоленської інспекції. В таблиці 1 наведено розклад військової колегії, скільки було потрібно зібрати рекрутів із кожного повіту:

Таблиця 1.

| Назва губернії та повіту          | У них кількість ревізських душ | Із тих душ рекрутів |
|-----------------------------------|--------------------------------|---------------------|
| Слобідської Української в повітах |                                |                     |
| Харківському                      | 63 488                         | 181                 |
| Богодухівському                   | 51 344                         | 147                 |
| Охтирському                       | 58 130                         | 166                 |
| Сумському                         | 72 943                         | 208                 |
| Зміївському                       | 28 580                         | 82                  |
| Ізюмському                        | 52 377                         | 150                 |
| Куп'янському                      | 40 285                         | 115                 |
| Острогозькому                     | 46 713                         | 133                 |
| Старобільському                   | 44 712                         | 128                 |
| Богучарському                     | 39 744                         | 113                 |

Джерело: ДАХО. Ф. 31. Оп. 141. Спр. 112. Арк. 62 зв.–63.

Рекрутський набір проводився згідно з Генеральною установою № 12.748 від 29 вересня 1766 р. «Про збір у державі рекрутів та про порядки, які при наборах треба виконувати, також і про штрафи та покарання, хто, як у прийомі, так і у віддачі неістинно вчиняти буде». Набору підлягали верстви населення, покладені за останньою ревізією у подушний податок, віком від 17 до 35 років і зростом мінімум 2 аршини 4 вершки без взуття (від 160 см – О.В.)<sup>14</sup>.

У містах, де проводився рекрутський набір, окрім спеціально призначених чиновників від кожної губернії, обов'язково були присутніми коменданти (за їхньою відсутністю – шефи польових полків чи артилерійських батальйонів), а для перевірки стану здоров'я та придатності до служби залучалися місцеві або взяті з найближчих гарнізонів лікарі<sup>15</sup>. Прийняті рекрути спочатку потрапляли до відомства городничого, який відправляв списки губернатору разом із рапортами про приходи і витрати «довольствій» – грошей та провіанту. Після того як збиралася необхідна кількість новобранців, рекрутське присутствіє мало отримати гроші з повітового казначейства на дорожнє продовольство, прогони та інші вказані витрати на рахунок генеральної рекрутської суми.

Рекрутів набирали за принципом черги із родин, де було більше одного повнолітнього робітника: першими надавали рекрута сім'ї з найбільшою кількістю чоловіків, здатних служити в армії. Наступною у черзі йшла родина, вдвічі менша за попередню. Якщо кількість працездатних чоловіків у декількох родинах була однаковою, тоді використовувався метод жеребкування. Цей само метод застосовувався у випадку, якщо в одній дільниці було забагато «одиначників», хоча зазвичай їх не призивали до війська<sup>16</sup>.

<sup>11</sup> О наборе рекрут с трехсот пятидесяти душ по одному человеку. Именной указ (№ 19.045 от 23 июля 1799 г.). ПСЗ. Санкт-Петербург, 1830. Собр. I. Т. XXV. С. 734–735.

<sup>12</sup> О сборе с купечества вместо рекрут по 500 рублей за каждого рекрута. Именной указ (№ 15.721 от 3 мая 1783 г.). ПСЗ. Санкт-Петербург, 1830. Собр. I. Т. XXI. С. 906.

<sup>13</sup> Державний архів Харківської області (далі – ДАХО). Ф. 31. Оп. 141. Спр. 112. Арк. 1 зв.

<sup>14</sup> ПСЗ. Санкт-Петербург, 1830. Собр. I. Т. XVII. С. 997–1015.

<sup>15</sup> ДАХО. Ф. 31. Оп. 141. Спр. 112. Арк. 3.

<sup>16</sup> Міц М. Рекрутська та земські повинності малоросійського козацтва... С. 47.

Жеребкування проводилося також і серед поміщиків, які надавали рекрутів замість тих, хто не мав достатньої кількості ревізських душ. До ревізій рекрутів 1799 р. долучено рапорт Харківського повітового предводителя дворянства майора Степана Абази щодо кількості поміщицьких селян у повіті та розклад, скільки осіб мало надійти від кожного дворянина для генерального 72-го рекрутського набору. Загальна кількість рекрутів із поміщицьких селян становила 61 особу, із них 18 – «жеребкових»<sup>17</sup>.

Для уникнення «підрбок» серед дворянства, в Генеральній установі була чітко прописана заборона на продаж рекрутів у наступні три місяці після видання указу про черговий набір. Підробки в даному випадку означали продаж поміщиками своїх селян на службу замість інших заради власного збагачення, що призводило до розорення податного населення. Поміщики, які не мали достатньої кількості душ для надання рекрута, сплачували ціну в 120 рублів<sup>18</sup>.

Гільдійні купці та міщани-євреї були звільнені від натурального постачання рекрутів. При чому перші мали сплачувати по 1 руб. 43 коп.  $\frac{3}{4}$  та  $\frac{1}{8}$  податку, а другі – на 41 копітку менше. Кількість гільдійних купців Харківського повіту на кінець XVIII ст. становила 417 чоловік (з них 401 у м. Харків, а 16 – у м. Валки), Богодухівського – 40 купців (29 у Богодухові та 11 у Золочеві), Зміївського – 81 особа (1 у м. Зміїв і 80 у Чугуєві). Загальна сума купецького збору по трьох повітах становила близько 770 руб.<sup>19</sup>

Крім набраних «чергових», у списках зазначали «підставних» рекрутів, які мали б замінити перших у випадку втечі чи раптових хвороб. Якщо цього не траплялося, то після завершення набору вони поверталися додому. Наймолодшим серед «підставних» у ревізських казках 72-го набору був 9-річний Петро Василів Гарбуз зі слободи Таранівка Зміївського повіту<sup>20</sup>. Згідно з ревізією 1811 р., він помер у 1801 р.<sup>21</sup>

Для зменшення кількості втікачів, Генеральною установою було передбачено голити лоби новобранцям під час прийому, не віддавати їм обрізане волосся та слідкувати за тим, щоб воно не відростало до надходження у полк. Якщо ж рекрут утівав після розподілу по командах, то замінювати його вже не вимагалось<sup>22</sup>.

За матеріалами досліджуваної ревізії найбільша кількість рекрутів-утікачів спостерігалася в слободах Безлюдівка та Хорошеве Харківського повіту. Наприклад, у безлюдівського казенного обивателя Михайла Редьки було шестеро синів віком від 14 до 28 років. Усі вони були «у бігах», окрім 16-річного Олексія, якого в результаті забрали замість старших братів. Серед п'ятих «підставних», троє рекрутів призовного віку також втекли, а з-поміж 17-річного Степана Волоха і 14-річного Павла Курилки до війська відправили старшого<sup>23</sup>.

Можливою була й добровільна заміна рекрутів. Вона дозволялася за таких умов: «...якщо відданого на службу забажає брат його або син, або ж племінник досягнувший віку замінити, це також не забороняється, проте таких охочих приймати з волі поміщиків їхніх, а дворцових з волі керівництв; взятих же з купецтва з волі Магістратів та за атестатами від них, а також і з волі тих самих, хто перебуває на службі, якщо вони беззаперечно, та не менше вже восьми років служили, та самі залишити службу забажають, з іншого ж боку, і той, який вступає, буде вказану міру та вік мати, і взагалі до служби придатний; і коли такі охочі до служби прийняті будуть, то колишніх від служби, навіть якщо б і унтер-офіцерських чинів дослужились, звільняти та відпускати з паспортами на минуле їхнє житло у вічне поміщицьке володіння, і до тих місць, звідки вони у рекрути віддані були»<sup>24</sup>.

У діловодних матеріалах ревізії 72-го рекрутського набору бачимо свідоцтво від 29 жовтня 1799 р., видане казенному обивателю слободи Черкаський Бишкін Зміївського повіту Остапу Григорієву сину Ставицькому, про те, що він через бідність не міг сплачувати податки, і тому відправлявся до війська замість військового обивателя Григорія Зубенка. Звільнений Зубенко натомість у присутності свідків зобов'язався сплачувати податки за Ставицького та його померлого батька до наступної ревізії<sup>25</sup>.

Досить часто мали місце випадки, коли у полкових списках, які надсилалися до інспекторської експедиції, багато нижніх чинів не знаходили у відповідних полках. Після роз-

<sup>17</sup> ДАХО. Ф. 31. Оп. 141. Спр. 112. Арк. 22–32.

<sup>18</sup> ПСЗ. Санкт-Петербург, 1830. Собр. I. Т. XVII. С. 998.

<sup>19</sup> ДАХО. Ф. 31. Оп. 141. Спр. 112. Арк. 16–17.

<sup>20</sup> Там само. Арк. 470 зв.

<sup>21</sup> Там само. Спр. 131. Арк. 439 зв.

<sup>22</sup> ПСЗ. Санкт-Петербург, 1830. Собр. I. Т. XVII. С. 1002.

<sup>23</sup> ДАХО. Ф. 31. Оп. 141. Спр. 112. Арк. 840 зв.–841.

<sup>24</sup> ПСЗ. Санкт-Петербург, 1830. Собр. I. Т. XVII. С. 1002–1003.

<sup>25</sup> ДАХО. Ф. 31. Оп. 141. Спр. 112. Арк. 458.

слідувать виявлялося, що вони служать у тих самих полках, до яких їх було відправлено, проте під іншими прізвищами. Наприклад, прізвища Федоров, Ларіонов, Григор'єв, Фомін були прийняті за дворянські та перейменовані за розпорядженням військового керівництва. У зв'язку з цим військова колегія постановила, що рекрутське присутствіє мало змінювати дворянські або непристойні прізвища на по батькові одразу під час набору рекрутів і перед внесенням їх до списків, а шефи полків та батальйонів не могли перейменувати їх без відома експедиції<sup>26</sup>.

Дослідження формулярів ревізії рекрутів дозволяє говорити про їх унікальність у порівнянні з формулярами переписів інших соціальних верств. Зазвичай рекрутські списки містили таку інформацію: порядковий номер, прізвище, ім'я та по батькові, вік, зріст в аршинах і вершках, місце проживання, соціальний та сімейний стан, рівень освіченості, особливі прикмети, а також наявність у рекрута штрафів чи відомості про відбування покарань. Іноді вказувалася інформація про те, скільки робітників і якого віку залишалось в родині у майбутнього рекрута<sup>27</sup>.

Сталого формуляру, імовірно, не було, і хоча всі списки оформлені у вигляді таблиць, кількість стовпців у кожному випадку відрізняється. Таблиці склалися окремо на міщан, цехових, поміщицьких селян, військових та казенних обивателів, а потім об'єднувалися в один підсумковий список у кожному з повітів, де було вказано імена та зріст рекрутів, місце проживання, суспільний стан і дату прийняття.

Матеріали, що містяться в переписних формулярах, мають важливий та різноманітний матеріал для біографічних і мікроісторичних досліджень. Так, переважна більшість рекрутів були холостими і неписьменними. Винятки щодо грамотності за всю ревізію становлять лише шестеро чоловіків: казенні обивателі Олександр Іванів Буймістров із м. Зміїв, Андрій Степанів Ольховський із м. Валки, Михайло Дмитрів син Атаманенко зі слободи Микитівка та Микола Тарасів Ткаченко з Губарівки Богодухівського повіту, харківський цеховий Пантелеймон Романів Храпливенко та військовий обиватель слободи Колонтаєва Богодухівського повіту Сидір Корніїв Аветчин<sup>28</sup>.

За даними первинних матеріалів ревізії рекрутів 72-го набору 1799 р., вік новобранців найчастіше коливався в діапазоні 19–22 років при майже повній відсутності 30-річних. Зазначимо, що до війська було відправлено декілька чоловіків, старших і молодших за допустимий вік початку служби. Наприклад, Олексію Андріїву Цилуйку зі слободи Балаклія Ізюмського повіту було всього 13 років, а найстаршим у цьому наборі був 41-річний харківський військовий обиватель Іван Тимофіїв син Харченко<sup>29</sup>. Серед зовнішніх ознак рекрутів переважали темно-руське волосся та сірі очі, а колір обличчя коливався від білого до смуглого.

Значну частину діловодної документації, що супроводжувала проведення ревізії, становлять квитанції – документи, видані Казенною палатою, які звільняли від рекрутської повинності. Їх можна було отримати за надання чоловіків на певні роботи, пов'язані з потребами армії. Так, згідно з розкладом 72-го набору Слобідсько-Української губернії, статський радник Григорій Романович Шидловський, який володів найбільшою кількістю селян у Харківському повіті – 2063 особами – мав надати 6 рекрутів<sup>30</sup>. Проте 12 жовтня 1799 р. він отримав квитанцію, що в останній війні з «Оттоманською Портою» було відправлено на фортифікаційні роботи шестеро «лопатників» із селян Сумського повіту, які належали його дружині Олександрі Шидловській. Усі чоловіки померли під час робіт і були зараховані замість рекрутів в наступному рекрутському наборі<sup>31</sup>. Таку ж саму квитанцію отримав надвірний радник Федір Іванович Квітка (батько письменника Г. Квітки-Осн'яненка – О.В.) за свого померлого підданого черкашенина Івана Монастиренка<sup>32</sup>.

Слід зазначити, що квитанції видавалися не лише дворянам, а й представникам інших станів, якщо їхніх родичів забрали на схожі роботи. Залікову квитанцію для офіційного звільнення від служби стало можливим придбати за 570 руб. після затвердження нових правил набору рекрутів у 1839 р.<sup>33</sup>

**Висновки.** Отже, аналіз ревізійних казок 72-го рекрутського набору 1799 р. Слобідсько-Української губернії показав, що ці матеріали є унікальним джерелом для історико-

<sup>26</sup> ДАХО. Ф. 31. Оп. 141. Спр. 112. Арк. 65–65 зв.

<sup>27</sup> Там само. Арк. 462.

<sup>28</sup> Там само. Арк. 445, 753, 968 зв., 1162 зв., 1167, 1169.

<sup>29</sup> Там само. Арк. 451 зв., 985 зв.

<sup>30</sup> Там само. Арк. 23.

<sup>31</sup> Там само. Арк. 659–659 зв.

<sup>32</sup> Там само. Арк. 668–668 зв.

<sup>33</sup> Высочайше утвержденные правила о найме рекрут от 27 декабря 1839 г. № 13030. ПСЗРИ. Собрание второе. Санкт-Петербург: Тип. II Отделения Собственной ЕИВ канцелярии, 1840. Т. 14. С. 961–965.

статистичних та просопографічних досліджень, єдиною у своєму роді серед інших ревізій фонду Харківської казенної палати, де простежується весь процес рекрутського набору від імператорського маніфесту та урядових наказів до детального опису кожного ново-бранця.

Перепис безсумнівно є цінним доповненням до ревізійних казок Харківського намісництва 1795 р., адже крім віку та переліку членів родини (за наявності) він містить інформацію про зріст рекрутів, особливі прикмети, наявність судимості тощо. Опис зовнішності є дуже важливим пунктом не лише з погляду генеалогії та біографістики, а й історико-демографічних студій, тому що дає можливість скласти портрет середньостатистичного українця – мешканця Слобожанщини на зламі XVIII–XIX ст.

Детальне вивчення супутньої діловодної документації (рекрутських залікових квитанцій, рапортів та відомостей), яка виявилась долученою до складу ревізійних казок 1799 р., дозволяє зробити висновки щодо виконання окремими посадовцями своїх обов'язків, можливого зловживання посадами, наявності фальсифікацій, порушень закону в процесі набору рекрутів і функціонування державного апарату в цілому на теренах Слобідської України наприкінці XVIII ст.

### References

- Hedo, A. (2023). Hreky Pivnichnoho Nadazovia v materialakh demohrafichnoi statystyky XVIII–XIX st.: informatyvnii mozhlyvosti, problemy zberezhenosti ta dostupu [Greeks of the Northern Azov Sea region in materials of demographic statistics of the 18<sup>th</sup>–19<sup>th</sup> c.: informative opportunities, problems of preservation and access]. *Zaporizhzhia Historical Review*, 59 (7). P. 27–36. Zaporizhzhia, Ukraine.
- Kushnarev, S. (2016). «Lyudi polskoj naczii» na Kharkovshchyni po materialam generalnykh revizij konca XVIII v. [«People of Polish nation» in Kharkivshchyna based on materials of the general revisions of the end of the 18<sup>th</sup> c.]. Kharkiv, Ukraine.
- Lehun, Yu., Petrenko, O. (2003). Reviziini perepysy naselennia 1795 r.: Bratslavska huberniia [Revision on population censuses of 1795: Bratslavskaya province]. Vinnytsia, Ukraine.
- Matsko, N. (2010). Imperski viiskovi formuvannia na Pravoberezhnii Ukraini ta poviazani z nymy povynnosti (kinets XVIII – persha pol. XIX st.) [Imperial military formations in Right-Bank Ukraine and related duties (the late 18<sup>th</sup> – the first half of the 19<sup>th</sup> c.)]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu im. T. Shevchenka – Bulletin of Luhansk T. Shevchenko national university*, 19, P. 195–204. Luhansk, Ukraine.
- Mits, M. (2010). Rekrutska ta zemski povynnosti malorosiiskoho kozatstva v pershii polovyni XIX st. (Za «Svodom zakonov Rossyiskoi ymperyy») [The Little Russian Cossacks public (zemski) and recruit duties in the first half of the 19<sup>th</sup> c. (on the basis of «The Russian empire code»)]. *Chornomorska mynushyna – Chornomorska mynushyna*, 5, P. 39–52. Odesa, Ukraine.
- Petrova, I. (2020). Henealohiia selianskykh rodyn s. Ternivka Cherkaskoho povitu Kyivskoi hubernii za materialamy reviziinykh perepysiv kintsia XVIII – ser. XIX st. [Genealogy of the peasant families of Ternivka Cherkasky district of Kyiv governance according to materials of Revision censuses of the end of 18<sup>th</sup> – the middle of the 19<sup>th</sup> c.]. *Istorychni i politolohichni doslidzhennia – Historical and political researches*, 1 (66), P. 16–31. Vinnytsia, Ukraine.
- Sydooruk, S. (2018). Rekrutska povynnist ta viiskova sluzhba yak zasib etnichnoi asymiliatsii naselennia Pravoberezhnoi Ukrainy u doreformenii period [Recruiting principles and military service as a means of ethnic assimilation of the population of Right-Bank Ukraine in the foreign period]. *Visnyk Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu im. I. Ohienka – Bulletin of the Kamianets-Podilskyi I. Ohienko national university*, 11, P. 202–211.

**Воротинцева Олена Сергіївна** – аспірантка історичного факультету Харківського національного університету ім. В. Каразіна (майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна).

**Vorotyntseva Olena** – postgraduate student of the faculty of history of V. Karazin Kharkiv national university (maidan Svobody, 4, Kharkiv, 61022 Ukraine).

E-mail: helenahr88@gmail.com

**Дата подання:** 28 листопада 2024 р.

**Дата затвердження до друку:** 5 червня 2025 р.

### Цитування за ДСТУ 8302:2015

Воротинцева, О. Рекрутський набір 1799 року на Слобожанщині (за матеріалами ревізійних казок Слобідсько-Української губернії). *Сіверянський літопис*. 2025. № 3. С. 19–24. DOI: 10.58407/litopis.250303.

### Цитування за стандартом APA

Vorotyntseva, O. Rekrutskiy nabir 1799 roku na Slobozhanshchyni (za materialamy revizykh kazok Slobidsko-Ukrainskoi hubernii) [Conscription of recruits in Slobozhanshchyna of 1799 (based on materials of revizki kazky of the Sloboda-Ukrainian gubernia)]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 3, P. 19–24. DOI: 10.58407/litopis.250303.